

LAUSUNTO

Vammaispalvelulaki turvaa vammaiselle henkilölle subjektiivisen oikeuden henkilökohtaiseen apuun, jotta perustuslain 19.1 §:ssä ja 19.3 §:ssä sekä YK:n vammaisyleissopimuksen 19 artiklassa turvatut perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Nykyisen vammaispalvelulain perusteella hyvinvointialue voi valita henkilökohtaisen avun toteuttamistavan – oman tuotannon, ostopalvelun, palvelusetelin tai työnantajamallin – mutta sen on jokaisessa vaihtoehdossa taattava, että vammaisen henkilön oikeudet toteutuvat täysimääräisesti. Tätä edellyttää jo perustuslain 6.2 §:n syrjintäkieltosäännös: hyvinvointialue ei saa kohdella vammaista henkilöä eri tavoin ilman hyväksyttävää syytä. Vammaisella henkilöllä on siten oltava oikeus vaikuttaa yhtäläisesti henkilökohtaisen avun sisältöön riippumatta avun järjestämistavasta: hänen toimintansa arjessa, työssä, opinnoissa ja muissa olosuhteissa määrittävät sen, miten avun tulee käytännössä toteutua. Vaikka palvelusetelimallassa hän ei ole työnantaja, hän päättää kuitenkin itse työnjohdollisesti siitä missä ja miten häntä avustetaan henkilökohtaista apua koskevan vammaispalvelupäätöksen rajoissa.

Koska hyvinvointialue järjestää lakisääteistä palvelua, sillä säilyy aina vastuu palvelun tosiasiallisesta toteutumisesta ja laadusta. Hyvinvointialue ei voi siirtää tätä vastuuta palveluntuottajille, vaan sen on varmistettava, että palvelu vastaa asiakassuunnitelmaa ja vammaispalvelupäätöstä kaikilta osin. Palvelusetelin arvolla on tässä keskeinen rooli. Perustuslain ja vammaispalvelulain velvoitteet edellyttävät, että palvelusetelin arvon tulee kattaa kaikki henkilökohtaisen avun aiheuttamat kustannukset, kuten työnantajakustannukset, ja sen on vastattava palvelun todellista hintatasoa. Arvon ei tule vaihdella perusteettomasti hyvinvointialueittain, koska se johtaisi vammaisten henkilöiden keskinäiseen eriarvoisuuteen. Arvoa on myös muutettava aina, kun kustannukset tai tarpeet muuttuvat.

Arvolukko kuvaa tilannetta, jossa palvelusetelin liian matala arvo katkaisee yhteyden subjektiivisen oikeuden ja sen käytännön toteutumisen välillä. Se muistuttaa käsitteellisesti oikeudellisesti kiellettyä alibudjetointia. Kun palveluseteli ei kata avun todellisia kustannuksia, vammaisen henkilö ei voi hankkia hänelle myönnettyä henkilökohtaista apua, vaikka oikeus siihen on laissa turvattu. Arvolukko paljastaa oikeudellisesti merkityksellisen ongelman: järjestämistapa ei turvaa sitä, että vammaispalvelulain ja perustuslain takaamat oikeudet toteutuvat käytännössä.

Vasta kun palvelusetelin arvo asetetaan oikein ja vastaamaan aidosti vammaisen henkilön tarpeita myös vammaisen henkilön valinnanvapaus, itsemääräämisoikeus ja subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun toteutuvat yhdenvertaisesti eli yhdenvertaisuuslain, perustuslain ja YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla. Vastaavasti palvelusetelin arvon asettaminen virheellisesti johtaa syrjintään sekä vammaiselle henkilölle perustuslaissa ja YK:n vammaissopimuksen turvattujen oikeuksien loukkaamiseen. Katson, että arvolukkoa tulisi tämän takia käsitellä yhdenvertaisuuslain näkökulmasta niin yhdenvertaisuuden edistämismuutosten kuin syrjinnän kieltojen potentiaalisena loukkauksena.

Pauli Rautiainen

julkis-, hyvinvointi- ja valtiosääntöoikeuden dosentti
sosiaalioikeuden yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto